

N:o 40.

Ank. till Riksd. Kansli den 24 April 1883, kl. 7 e. m.

Lag-Utskottets Utlåtande, i anledning af väckt motion om upphäfvande af nu befintliga familjefideikommiss i fast egendom.

I en inom Första Kammaren afgifven samt till Lag-Utskottet hänvisad motion, N:o 14, har Herr *A. O. Wallenberg* ånyo väckt förslag om upphäfvande af nu befintliga familjefideikommiss i fast egendom.

Sedan motionären till en början lemnat några uppgifter om familjefideikommissen i vårt land samt erinrat om innehållet af förordningen den 27 April 1810, fortsätter han:

»Härmed var början gjord till återställande af den grundsatsen i vår lagstiftning, hvilken aldrig bort derifrån vara utesluten, att individens eganderätt ej kan innefatta rättighet att obetingadt stadga en evigt gällande lag för successionen af fast egendom. I ett land, der samhällskicket hvilar på lagar, som i sig sjelfva upptaga bestämmelser huruledes de må kunna, när tidsförhållandena sådant kräfva, ändras och förbättras, torde icke, sedan viktiga grundlagsändringar blifvit genomförda, enstaka undantagslagar böra anses i alla tider vara gällande. Grundtanken i sjelfva fideikommiss-stiftelsen har af 1810 års Riksdag blifvit underkänd och afskaffad genom förbud att inrätta nya fideikommiss, grundade på fast egendom. Det jag nu går att föreslå är endast ett fortgående på den väg, som vunnit allmänt gillande och som ligger i ett fullständigt tillämpande af den lika arfsrätten.

Jag har icke för afsigt att söka åvägabringa en hastig öfvergång och vill således icke, att de nu befintliga förhållandena skola genom lagändring rubbas; men jag anser önskvärdt att förekomma det som inträffat i flere andra länder, nemligen att fideikommiss-stiftelserna annullerats med ett penndrag.»

På grund af hvad han sålunda anfört, föreslår motionären, »att ett sådant tillägg till § 1 i 16 kapitlet Ärfdabalken införes, hvarigenom bestämmes:

»att de familjefideikommiss, som nu finnas, ej komma att längre behålla denna sin egenskap än i nuvarande innehafvares hand och deras efterföljares, som äro födda senast inom 1885 års utgång, och att fideikommiss erhålla egenskap af arfvejord, när ingen till succession berättigad arfvinge finnes, som blifvit född senast inom 1885 års utgång.»

Motionären anför vidare, att då det icke kunde komma i fråga att återupplifva rättigheten att stifta fideikommiss å fast egendom, det icke heller borde vidare medgifvas att konsolidera sådana stiftelser, hvilket nu under stundom egde rum genom Konungens tillåtelse att öfverflytta fideikommiss-stiftelser från en eller flere egendomar och hemman till ett eller flere nya fideikommiss. Motionären hemställer derföre, »det Riksdagen behagade besluta, att i underdånig skrifvelse till Konungen anhålla, det öfverflyttning af fideikommissrätt från jordfastighet till annan jordfastighet icke må hädanefter tillåtas.»

Motionen utgör i sin förra del ett förnyande af det förslag, samme motionär afgaf vid sistlidne riksdag.

Angående denna, den hufvudsakliga delen af motionen, får Utskottet derför upprepa hvad Utskottet i frågan då yttrade:

Fideikommiss har sin upprinnelse i den romerska rätten och betyder der den egendom, en person, på grund af förhållanden, egendomliga för denna rätt, testamenterat till en annan person med ett *på förtroende* till denne grundadt uppdrag att utlemna egendomen till en viss uppgifven tredje. Man kunde nu bestämma, att efter denne tredje egendomen skulle tillgodokomma en fjerde, efter denne en femte o. s. v. (s. k. *fideikommissariska substitutioner*). Till sådana fideikommiss kunde göras hela förmögenheten, en viss qvotdel deraf eller en viss särskild förmögenhetsdel.

Ur successiva fideikommiss af det sistnämnda slaget har, under den utveckling, den romerska rätten erhöi uti Italien och Tyskland,

familjefideikommisset framgått, hvarmed afses att fästa viss egendom — fast eller lös eller båda tillika — vid en viss släkt, att inom densamma öfvergå från en släktmedlem till en annan efter viss bestämd ordning.

Den germaniska benägenheten att fästa jorden vid släkten är bekant. Med stöd af den sålunda utbildade romerska rätten uppkommo derföre i Tyskland, jemte de adeliga »*stamgodsen*» och de borgerliga »*arfgodsen*», hvilka båda hade sin grund uti lag eller häfd, familjefideikommissen i fast egendom till följd af gällande *privata dispositioner*. I andra land framträdde likartade anordningar. Successionen blef, af naturliga skäl, vanligen begränsad till män, och med afseende å grunden för denna blefvo godsen majorat, minorat, seniorat, primo-, secundo-, tertio- geniturer o. s. v.

Samma motiv, som i öfriga land, nemligen omtanken om »Familiens Heder och Conservation», föranledde äfven i Sverige stiftande af familjefideikommiss i fast egendom, hvilka här uppkommo ej mycket senare än i Tyskland och antagligen redan i medlet af det sjuttonde århundradet. Stadgan angående testamenten den 3 Juli 1686 omtalar institutionen såsom något redan känt och lemnar uti sin 5 § om densamma närmare bestämmelser. I 1734 års lag omnämnes den icke uttryckligen, men då denna lag i 16 kap. 1 § Ärfdabalken säger, att »vill någon, man eller qvinna, göra testamente, hafve våld göra det — — med eller utan vilkor», ansågos, enligt detta lagens run, fideikommiss-stiftelser äfven uti fast egendom fortfarande tillätliga, ända tills de hvarjehanda sociala och ekonomiska olägenheter, som kunde medfölja en obegränsad rätt att genom privata dispositioner för all framtid förfoga öfver fast egendom, föranledde hos oss, likasom uti flere andra land, inskränkning uti en sådan förfoganderätt. Denna inskränkning skedde genom förordningen den 27 April 1810.

Motionären vill nu, beträffande de för närvarande befintliga fideikommissgods, att all rätt att tillträda dem såsom fideikommiss skall upphöra för hvarje annars eventuel fideikommissarie, född efter den 31 December 1885, samt att de, när sålunda ingen eventuel berättigad fideikommissarie finnes, skola öfvergå till arfvejord uti dåvarande innehafvares hand.

Utskottet finner icke skäl förekomma till en dylik, alltid synnerligen betänklig lagstiftningsåtgärd.

Familjefideikommissen hafva visserligen uti några andra stater blifvit upphäfd. Så är förhållandet i Frankrike, senast på grund af lagen den 17 Januari 1849, af innehåll, att alla af privata gods bildade majorat, som redan, från förste innehafvaren räknadt, gått i två successiva

led, upphävas; att de gods, som bilda dessa majorat, blifva fria gods uti innehafvarnes hand; och att, för framtiden, succession i dylika majorat, begränsad till två led, från förste innehafvaren räknadt, endast får ega rum för personer, födde eller aflade innan tiden för lagens promulgation; i *Nederlanden*, på grund af lagen den 1 Oktober 1833, som visserligen förbehållit den närmaste fideikommissarien hans rätt, men från tagit de efterföljande, om än redan födde, deras utsigt att erhålla fideikommisset; samt i *Italien*, på grund af lagen den 30 November 1865, som upphäft alla då bestående fideikommiss, majorat och andra fideikommissariska substitutioner samt tillagt den dåvarande innehafvaren full eganderätt till halfva fideikommissförmögenheten och den närmaste arfvingen full eganderätt till den andra hälften, dock med förbehåll af nyttjanderätt för dåvarande innehafvaren under hans lifstid. Bestämmelser, att sättet, hvarpå bestående familjefideikommissgods måtte kunna öfvergå till fri egendom, skulle genom framtida lagstiftning ordnas, förekomma ock uti 1850 års *preussiska* grundlag, art. 40, 41, och uti 1866 års *danska* grundlag § 93, men förstnämnda bestämmelse har sedermera blifvit upphäfd genom lagen den 5 Juni 1852, och bestämmelsen i *danska* grundlagen har ännu icke ledt till någon följd.

De förhållanden, som uti ofvan uppräknade stater må hafva för anledt verkligt eller ifrågasatt upphäfvande af fideikommissnaturen å viss fast egendom, förefinnas emellertid, enligt Utskottets åsigt, icke i vårt land, och det är endast ett verkligt nödtvång, som kan berättiga att bryta lagligen tillkomna och lagligen bestående dispositioner af enskilde.

De bestående fideikommiss-stiftelserna i fast egendom uti vårt land hafva icke det omfång, att några betänkligheter synas kunna möta mot deras bibehållande. Utskottet kan i detta hänseende hänvisa till de vid detta utlåtande fogade från Kongl. Statistiska Centralbyrån Utskottet på begäran meddelade uppgifter, hvilka såsom grundade på Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes senast afgifna femårsberättelser (för åren 1876—1880) i ämnet innehålla noggrannare siffror, än dem, som förekommo i femårsberättelserna för åren 1871—1875, på hvilka Utskottets vid förra riksdagen lemnade uppgifter stödde sig.

Uppgifterna synas Utskottet utmärka, att af den fasta egendomen i riket fideikommissen utgöra en jemförelsevis så ringa del, att något allmänt nationalekonomiskt intresse icke synes kunna åberopas för deras upphäfvande. Några särskilda olägenheter af nuvarande fideikommiss i fast egendom hafva icke heller, Utskottet veterligen, försports; och ingen anledning synes derföre Utskottet vara för handen att bifalla ett förslag,

hvarigenom dessa gods skulle öfvergå till arfvejord, utan att ens befintlige eventuelle fideikommissarier skulle lemnas tillfälle att å slägtens vägnar sig yttra, än mindre deras bifall skulle erfordras.

Slutligen vill Utskottet erinra, hurusom genom förordningen den 3 April 1810 Kongl. Maj:t med Rikets Ständer funnit godt förordna, att i de fall, då någon innehafvare af fideikommisssegendom kan komma i behof att derå emot inteckning göra lån eller för egendomen anse förmånligt att få göra utbyte af till fideikommisset hörande jord eller ock finna sig föranlåten att söka häfvande af vissa uti fideikommissstiftelser innehafvaren föreskrifna vilkor, ansökningar i dessa eller andra dylika ämnen om fideikommissers rätta mening och bästa tillämpning och som icke röra frågor, hvilka mellan fideikommissarier och medarvingar kunna yppas och enligt allmänna rättegångsordningen måste behandlas, böra hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmälas, på det att Kongl. Maj:t med Dess Högsta Domstol, i likhet med annan förklaring öfver allmänna lagar och författningar, må dervid, efter sig företeende omständigheter, kunna förfara.

Genom tillämpning af denna författning synas Utskottet de olägenheter, som — hufvudsakligen för fideikommissarierna sjelfve — någon gång onekligen uppkomma af gällande fideikommissstiftelser, väsentligen kunna undanrödjas med bibehållande af bestående lagstiftnings grund.

De redan uti ämnet gifna bestämmelser innebära ock möjlighet — hvilken understundom blifvit verklighet — att fideikommiss-egendomar upphöra såsom sådana. Detta kan ske, utom derigenom att »Testatoris föreskrefne vilkor på något sätt exspirera», äfven på så sätt, antingen att med förändrade tidsförhållanden de uppställda bestämmelserna för fideikommisset blifva alldeles otillämpliga, då Kongl. Maj:t kan förklara fideikommissnaturen hafva upphört, eller att fideikommiss-egendom, som med Kongl. Maj:ts tillstånd, intecknats blifver exekutivt försåld.

Med anledning af motionens senare del eller förslaget om skrifvelse till Konungen med anhållan, det öfverflyttning af fideikommissnatur från en jordfastighet till annan hädanefter icke måtte tillåtas, vill Utskottet erinra, att, då i ofvan anförda förordning den 3 April 1810 fråga om dylik öfverflyttning hänföres till sådana ämnen om fideikommissers rätta mening och bästa tillämpning, hvilka, enligt samma förordning, böra hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmälas, på det att Kongl. Maj:t med Dess Högsta Domstol må kunna dervid, i likhet med annan förklaring öfver allmänna lagar och författningar, efter sig före-

teende omständigheter förfara, motionärens förslag i sjelfva verket innebär, att Riksdagen skulle i skrifvelse till Konungen anhålla, det Konungen med Dess Högsta Domstol icke måtte i förevarande afseende vidare tillämpa 1810 års sist åberopade förordning. Då, så länge denna förordning ännu är i gällande kraft, en dylik anhållan från Riksdagens sida måste anses vara olämplig, kan Utskottet icke heller i denna del tillstyrka motionen.

På grund af hvad Utskottet nu anfört, får Utskottet hemställa,

att motionen icke må föranleda till någon Riksdagens åtgärd.

Stockholm den 24 April 1883.

På Lag-Utskottets vägnar:

Axel Bergström.

Reservation:

af Herrar *Smedberg, Anders Persson, Lewin, Magnus Jonsson* och *Johannes Jonson*: »Då genom Kongl. förordningen den 27 April 1810 det förbjöds att vid bortgifvande af fast egendom sträcka förordnandet om vilkoren för dess förvaltning längre än till förste emottagarens och dess makas lifstid eller om eganderätten vidare än till utnämmande af testaments- eller gåfvotagarens nästa efterträdare, är uppenbart att man redan på den tiden ansåg familjfideikommiss-stiftelser icke vara till gagn för det allmänna. När samtidigt genom Kongl. förordningen den 3 April 1810 det förklarades att Kongl. Maj:t kunde lemna tillstånd att upptaga lån mot in-teckning i fideikommisssegendom och till och med att upphäfva villkor, som i fideikommiss-stiftelse blifvit innehafvaren föreskrifna, beträddes af lagstiftande makten den väg, som ytterst kan leda till hela

fideikommissinstitutionens upphäfvande. Man säger nu, att eftersom dessa stiftelser tillkommit i stöd af gällande lag, de ej kunna upphävas utan förnärmande af enskildes rätt, hvaraf åter följer, att det tillkommit stiftaren att stadga en för all tid gällande ordning eller lag, enligt hvilken besittningsrätt till viss hans egendom öfvergår från en till annan, äfvensom att någon egare derefter ej finnes, utan skola efterkommande hvar efter annan endast hafva rätt till besittning eller nyttjande och på egendomen aldrig få tillämpas de lagbestämmelser, hvilka med hänsyn till egendomens öfverlåtelse eller dess öfvergående på annat sätt från en till annan funnits nödvändiga och nyttiga. Dessa af enskild man stiftade ordningar eller lagar skola, i olikhet med andra, kunna hvarken ändras eller upphävas. En sådan uppfattning är åtminstone icke den samma som förefans hos 1810 års lagstiftare, och för vår del kunna vi icke biträda den. Vi föreställa oss tvärt om, att enskild rätt alldeles icke kränkes, blott man undviker att lagstifta för andra än dem, som födas sedan förändring af lag skett i den af motiönären antydda riktning.

Vi kunna ej heller finna annat än att fideikommissinstitutionen, sedd ur social synpunkt, verkar skadligt. Genom en sådan stiftelse förblir egendom, som en person med flit och omtanke samlat, oafhändig tillhörighet för efterkommande hvar efter annan i viss af stiftaren bestämd ordning och följaktligen alltjemt i en persons besittning. Ju mer egendom hopas på få händer, desto större blir naturligen antalet af dem, som ega litet eller alls intet; och om, såsom man ju antager, statsmedlemmarnes förmögenhetsvilkor utgöra en visserligen ofullkomlig men därför, åtminstone i våra dagar, icke alldeles förkastlig mätare så väl på deras intresse för allmänna angelägenheter som på förmågan hos dem att i sådana angelägenheter döma sundt och klokt, af hvilka egenskaper i förening hos största möjliga antal samhällets välfärd ju ytterst beror, lär deraf följa att ifrågavarande stiftelser icke äro till bättnad för samhället.

Lika litet kunna vi finna stiftelserna gagneliga för enskilde. Personer, hvilka hafva att öfvertaga de i vårt land befintliga, till antalet ganska många och till omfattning rätt betydliga fideikommissegendomar, sakna derigenom den sporre till nyttig verksamhet, som ligger i den för flertalet af andra bjudande nödvändigheten att genom eget arbete bereda sig utkomst och tryggad ställning i samhället. Derigenom utvecklas hos den arbetande sådana egenskaper, utom hvilka han svårigen blir en nyttig samhällsmedlem och hvilka äro honom till verkligt gagn fullt ut lika mycket som frånvaron af sådana egenskaper länder

till men för samhället, dit han hör. Man skulle kunna invända att den blifvande fideikommissarien icke befinner sig i annan ställning än en hvar, som har att vänta arf af någon betydighet — väsentlig skilnad finnes likväl. Personen, som skall ärfvas, kan göra förluster, kan till äfventyrs mista allt. Han kan också genom upprättande af testamente betydligt minska hvad som eljest vid hans död skulle tillfalla arfvinge. Fideikommisssegendomen åter, åtminstone den som utgöres af fastighet, kan icke frånhändas honom eller henne, som enligt stiftelseurkunden har rätt att vid innehafvarens frånfälle öfvertaga den.

Vi böra äfven anmärka att i flere andra Europas länder man upphävt familjfideikommissen, och om också i jemförelse med samma länder stiftelserna hos oss äro både till antal och omfattning mindre, lär deraf icke kunna hemtas stöd för deras bibehållande, så vida man lika med oss anser dem icke vara till gagn.

Bland skäl, som anförts till stöd för familjfideikommissens upphörande, är också detför känslan upprörande, deruti att af fideikommissariens barn med lika uppfostran och deraf följande lika behof gemeligen en öfvertager det väsentliga af qvarlåtenskapen, men syskonen få litet eller intet. Vi vädja ogerna till känslan, såsom ofta vilseledande, men när känslan går i samma rigtning som det pröfvande förståndet, må äfven den, synes oss, tillmätas någon vikt.

Då således ur rättslig synpunkt intet hinder synes möta derför att fideikommiss-stiftelserna genom lämplig åtgärd i lagstiftningsväg komma att upphöra, då de äro för samhället skadliga och gagnet för enskilda med skäl kan sättas i fråga, och då slutligen institutionen saknar stöd i allmänna rättsmedvetandet och strider mot den i lag antagna grundsats om lika arfsrätt, äro vi för vår del alldeles ense med motionären derom att institutionen icke bör bibehållas; men då vi nu, liksom vid förra riksdagen, äro tveksamma i afseende på rätta formen af erforderliga lagbestämmelser och anse bäst att öfverlemna åt Kongl. Maj:t att, efter föregången utredning, uppgöra förslag till stadganden i det af motionären angifna syfte, föreslå vi,

att Riksdagen i skrifvelse till Konungen anhåller, att Konungen täcktes låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lag, hvarigenom den vid viss egendom fästade fideikommissnatur må upphöra.»

Herr *Berglöf* har begärt få här antecknad, att han icke deltagit i ärendets behandling inom Utskottet.

(Bilaga.)

Fideikommisssegndomarnes inom riket antal egare, sammanlagda mantal och taxeringsvärde länsvis enligt Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelse för åren 1876—1880.

L ä n.	Antal egare, släkter och grenar.	Summa nuvarande mantal.	I % af landsbygdens hela mantal.	Taxeringsvärde i kr. (1880), inbegripet verk samt inrättningar och en del frälseräntor.	I % af landsbygdens hela taxvärde.	Anmärkingar.
Stockholms stad.....	9	—	—	1,950,000*	(0·74)**	* = Tax.-v. (1880) å de i 1871—75 års sammandrag upptagna.
Stockholms län	30	413·311*	10·20	1) 9,713,950*	8·95	** I % af samfälda tax.-v.
Upsala »	11	281·513	7·91	4,529,936	6·71	Inbegripet Bergshamra.
Södermanlands »	22	489·827	14·75	12,240,388	12·79	
Östergötlands »	16	248·483	4·53	7,545,496	4·37	
Jönköpings »	11	149·247	3·83	3,371,500	3·62	
Kronobergs »	3	50·250	1·79	997,200	1·43	
Kalmar »	4	28·854	0·86	1,198,070	1·03	
Gotlands »	—	—	—	—	—	
Blekinge »	2	50·167	4·63	1,391,100	2·67	
Kristianstads »	9	265·921	8·89	10,381,400	7·30	
Malmöhus »	17	480·499	11·81	30,448,000	10·35	
Hallands »	3	136·931	4·69	2,858,500	4·79	
Göteborgs och Bohus »	1	4·875	0·17	118,500	0·13	
Elfsborgs »	9	73·780	1·76	2,271,900	1·78	
Skaraborgs »	10	84·823	1·80	2,112,446	1·37	
Vermlands »	6	12·157	0·68	603,593	0·50	
Örebro »	6	118·739	4·13	5,274,730	4·51	
Vestmanlands »	15	169·693	5·95	4,551,054	5·65	
Kopparbergs »	1	3·415	0·18	253,750	0·32	
Gefleborgs »	1	12·472	0·57	758,500	1·04	
Vesternorrlands »	—	—	—	—	—	
Jemtlands »	—	—	—	—	—	
Vesterbottens »	1	0·562	0·05	16,000	0·05	
Norrbottnens »	—	—	—	—	—	
Summa	—	3,071·144	4·60	102,586,013	—	

1) Vid ännu felande uppgift om 1880 års taxeringsvärde har här införts 1875 års, ökad i samma proportion, som taxeringsvärdet å jordbruksfastighet öfver hufvud stigit inom länet.